

ІСТОРИЯ ФІЛОСОФІЇ

УДК 21.7:141.5

DOI 10.35423/2078-8142.2019.5-6.07

А. В. Усик,

кандидат філософських наук,
науковий співробітник Інституту філософії
імені Г. С. Сковороди НАН України
м. Київ, Україна
e-mail: a.usyk@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4464-090X>

ТРАДИЦІЯ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ У КИТАЙСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ

У статті розглянуто особливості глобалізаційного процесу на прикладі китайської традиційної культури. Зокрема, автор зосереджує увагу на актуальному для сучасного філософського дискурсу питанні щодо способів поєднання принципів культурної та соціальної традиційності зі світовими тенденціями постмодерного індустріального суспільства. Доводиться, що Китаю на даному етапі розвитку вдається успішно застосовувати позитивні тенденції глобалізації у своїх національних інтересах, зокрема економічних, не втрачаючи при цьому культурної національної ідентичності. Автор обстоює думку, що ядром етнічної ідентичності китайців стало конфуціанство, яке являє собою фундаментальне етико-соціальне вчення, що століттями формувало суспільні, культурні, моральні тощо цінності китайського етносу. Конфуціанська культура заснована на світському понятті «добродесного мужа», носія головних моральних властивостей: справедливості і гуманності. Автор доходить висновку, що засадничим принципом глобальних процесів щодо китайської культури є опертя виключно на національні традиційні ментальні образи, які є сталими, неперемінними і непорушними. Стверджується, що сучасний стан інтеграційних та інноваційних процесів китайського суспільства має своєю передумовою активний пошук способів і шляхів розвитку соціокультурних інновацій на тлі економічної та культурної

глобалізації, прагнення до модернізації та індустріалізації власної економіки та суспільства з метою розвитку його внутрішніх потреб, спираючись виключно на цінності традиційної культури.

Ключові слова: *глобалізація, традиція, ідентичність, інтеграція, модернізація, китайська філософія, конфуціанство.*

Проблема ідентичності є традиційно актуальною для сучасного етапу глобалізаційного розвитку суспільства, основною тенденцією якого є формування єдиного інформаційного простору. При цьому вважається, що домінування розвинутих країн призводить до поступового нівелювання культурного різноманіття, культурної ідентичності суспільств, що глобалізуються. Однак низці незахідних країн вдалося успішно використати глобалізацію у своїх національних інтересах, модернізуючи лише деякі ланки національного розвитку, насамперед економічного, забезпечуючи собі економічне стале зростання, але зберігаючи при цьому культурну і соціальну національну ідентичність. Яскравим прикладом цього є сучасний Китай, вражаючи економічні досягнення якого є наочною ілюстрацією зваженої політики з питання культурної ідентичності китайського суспільства, в основі якої полягає глибоко вкорінений у свідомість націоналізм, одним з відмінних ознак якого є багатofункціональність. Фактично цей феномен і є гарантом політичної, соціальної і культурної стабільності в суспільстві, зберігаючи культурну самобутність китайської цивілізації.

У чому ж полягає унікальність китайської національної ідентичності? Загалом вважається, що національна ідентичність відображає сукупність уявлень, на основі яких нація мислить себе як певне суспільне «Ми», що означає чітке бачення людиною свого місця у світі, зокрема зіставляючи його з місцем «іншого» через опозицію «Ми – Вони». Передумовою сталої національної ідентичності є глибоке вкорінення, вростання у власну культурну національну багатовічну традицію. Звісно, якщо нація є носієм такої національної традиції. Китаю щодо цього пощастило як мало якій з інших сучасних націй. Адже китайський народ має могутню історичну пам'ять, вихованню й підтриманню якої традиційно приділяється величезне значення. Протягом більш ніж двох тисячоліть Китай являє собою єдину державу. Так, були в її історії і складні часи

– від зачастих навал сусідніх варварів до напівколоніальної залежності від країн Заходу, – однак вони загалом не вчинили негативного впливу на засадничі принципи організації китайської держави, її культурні та соціальні традиції. Навіть навпаки, як це не дивно, збагатили їх. Адже китайська ментальність, немов губка, схоплює все, що потрапляє в поле її впливу, вірно наслідуючи головні світоглядні принципи, закладені в неї ще засновником, як-то кажуть китайці – «Прабатьком» традиційної китайської філософії – Конфуцієм, за традицією інтерпретуючи їх у перекладі з особистісного виміру на соціальний: «Вчитель сказав: – Якщо я йду з двома людьми, то обов'язково знайду, чому в них повчитися. Треба взяти те добре, що в них є, і слідувати йому. А недоброго слід позбутися» [1, розд. VII, 23].

Цікавим щодо цього є те, що сьогодні, як і тисячі років тому, Піднебесній властиве осмислення себе не на звичний західному розуму державний лад, а традиційно – як весь світ, котрий складається з китайської культури і варварської (або, в сучасній риторичі, – прикордонної, регіональної) периферії. І тут важливим є такий момент: «зовнішне» (Вони) стає частиною китайського світу, тільки-но вступає в контакт з його «внутрішнім» (Ми). Таким чином, на думку дослідника східної традиції В. Абрамова, китайський соціокультурний простір охоплює не лише внутрішні регіони своєї держави, «а й регіональний простір інших соціумів, їхні символи і цінності, комунікацію і інформацію. Оскільки в цьому просторі зосереджені національні та трансграничні соціальні структури з одночасним формуванням нових транснаціональних модифікацій, інтерпретація феномена транснаціонального соціокультурного простору уявляється досить правомірною. У загальному сенсі його можна охарактеризувати як «гіперпростір», в якому етноси, що його заселяють, перебувають у транс-культурному діалозі» [2, с. 243].

Цей безпечальний спосіб мислення закладено на самому початку формування китайської культурної традиції, підхоплений з давнини і розвинутий до рангу непорушного закону Конфуцієм у культурному діалозі з його філософуючими опонентами – Лао-цзи, Мо-цзи та іншими. Їх мудра спадщина ретельно зберігалася китайською традицією і згодом об'єдналася в могутню ідеологічну течію

під назвою конфуціанства – унікального феномена, який неможна вкласти в рамки будь-якої доступної нам класифікації: воно є і релігійним, і етнічним, і політичним, і філософським, і культурним тощо.

На думку переважної більшості дослідників китайської культури, саме конфуціанство стало ядром етнічної ідентичності китайців, їхньої несхожості на представників будь-яких інших культур. Це те, що об'єднує китайський етнос, незалежно від оціночної позиції самого цього етносу до даного вчення. Цієї думки дотримуються дослідники з різних наукових знань, зокрема історики, соціологи, етнографи, філософи, філологи тощо [3–9]. Так, як відзначає китаєзнавець-лінгвіст Іванченко Н. В., можна з певністю твердити, що конфуціанська ідеологія є сталою ідеологемою, одиницею ментальної картини світу носіїв китайської культури, яка й визначає національну специфічність, аксіологічність, що репрезентується засобами різних семіотичних систем. Отже, саме розвинута й стала система «конфуціанських ідеологем, котрі різнобічно представлені в китайській мові, є словесним вираженням духовних цінностей китайського народу» [10, с. 93].

Тож, історично сталося так, що відносини з іншими державами Китай розбудовував за канонами саме конфуціанської етики, завдяки чому всі чисельні його феодальні династії зберігали умовно спільний вектор щодо підтримання національної спадщини: китайська культура не чинила супротив будь-яким іншим, а навпаки – акумулювала в собі найкращі їх здобутки.

Конфуціанство являє собою фундаментальне етико-соціальне вчення, яке століттями формувало суспільні, культурні, моральні тощо цінності китайського етносу. Конфуціанська культура заснована на світському понятті «доброчесного мужа», носія головних моральних властивостей: справедливості і гуманності. Щодо особистості Конфуцієвого «доброчесного мужа» не можемо втриматися, щоб не відзначити думку сучасного синолога Бенджаміна Шварца, котрий називає його не інакше як «культурним героєм», аналога якого не знає загалом людська цивілізація: ані антична філософська думка, ані релігійні традиції, зокрема буддизм і християнство [11, с. 60]. Конфуціанство обстоює тезу про те, що на державній службі мають перебувати виключно освічені люди, ви-

сокоморальні особистості, котрі мають становити особливий прошарок суспільства – чиновництво. За словами А. Кобзева, саме державна влада повинна створювати «не просто нормальні, а оптимальні умови для суспільного життя» [8, 30].

Як офіційна ідеологія Китаю конфуціанство протягом тривалих століть було й лишається виразником традиційної китайської ментальності. У минулому столітті статус цього напрямку трохи похитнувся у вирі політичних подій, які захлеснули Китай, поряд з низкою інших країн, під прапором розбудови «щасливого майбутнього». Тож як «офіційна» ідеологія конфуціанство визнавалося в Китаї до 1912 р. – це рік падіння останньої китайської імператорської династії Цин. Однак створення Китайської Республіки фактично не вплинуло на ставлення влади до конфуціанства, тож воно ідейно й духовно домінувало аж до 1949 р., до становлення комуністичного режиму. Лідер комуністичної партії Китаю Мао Цзедун відверто негативно ставився до ідей конфуціанства, вважаючи це вчення реакційним і таким, що приховує правду життя. На кілька десятиліть конфуціанство в якості ідеологічного національного флага сходить з арени суспільно-політичної риторики. На зміну конфуціанству приходять його давній опонент – легізм з його ідейним стрижнем жорсткого централізованого управління, мілітаризму та репресіями. Зовсім складним часом для конфуціанства видався початок 70-х років – це роки його повного ідеологічного розгрому, так звана політична кампанія критики Лінь Бяо і Конфуція. Але вже за кілька років, з приходом до влади Ден Сяопіна, конфуціанське вчення повертає свій ідеологічний статус й органічно розвивається в КНР як традиційна національна ідеологія.

Як відзначає Т. Н. Кучинська, наприкінці минулого століття, в умовах посталих зовнішніх глобалізаційних загроз та, водночас, внутрішньої соціальної та економічної нестабільності, перед китайським керівництвом гостро постало питання, як вдало і вигідно для своєї нації поєднати усе західне «нове» із власною культурною спадщиною. У цих умовах Китай виробляє власний шлях розвитку, який полягає у розробці нової стратегії національного і регіонального розвитку, яка мала за мету як зберегти індивідуальність китайської культури, так і модернізувати її. Водночас, зауважує дослідниця, керівництво Китаю «однозначно відкидає шлях сліпого

копіювання хоч би яких моделей, і намагається створити власну модель глобалізуючого розвитку з урахуванням специфічних умов розвитку країни, не «форсуючи» перемири» [12, с. 150].

Докладно аналізує властиві сучасній китайській науковій традиції способи розгляду можливостей і перспектив інтеграційних та інноваційних процесів В. А. Абрамов. Так, він відзначає, що сам термін «інновація» у китайській мові передається двома ієрогліфами, які перекладаються як «засновувати, створювати, творити» та «новий, сучасний, молодий». Це засвідчує, що загалом значення цього поняття у китайському науковому дискурсі відповідає західному його розумінню. Дослідник стверджує, що китайська нація, спираючись на цінності традиційної культури, активно шукає способи й шляхи розвитку соціокультурних інновацій на тлі економічної та культурної глобалізації. Китайські вчені досліджують зв'язки між культурою й національним простором, культурою й економікою, культурою й розвитком світового ринку. Щодо особливостей саме китайського шляху залучення до інноваційних процесів В. А. Абрамов доходить досить таки цікавого висновку: «спосіб матеріалізації сучасної китайської культури – це виробництво, обмін і продаж її продукції. Культура, продукція якої продається, виробляється та обмінюється, – це індустріалізована культура. Культурна індустрія – виробництво культурної продукції та її використання для задоволення духовних потреб китайського суспільства» [2].

Таким чином, сучасний стан інтеграційних та інноваційних процесів китайського суспільства має своєю передумовою прагнення до модернізації та індустріалізації власної економіки та суспільства з метою розвитку його внутрішніх потреб. Засадничим принципом цих глобальних процесів є оперття виключно на національні традиційні ментальні образи, які є сталими, перманентними і непорушними. Тож Китай, заявляючи на початку XXI ст. так звану нову ідеологію (модернізацію) спілкування із зовнішнім світом, не змінює сам собі, адже в основу цієї ідеології покладає конфуціанський світогляд – той самий принцип єднання без уніфікації, що означає прагнення Китаю зміцнювати мирні, гармонійні стосунки і співробітництво із Заходом, однак без переходу на безперечне визнання й прийняття культурних, соціальних тощо цінностей остан-

нього. Відповідно, як вдало висловлює цю думку сучасний дослідник Китаю К. Коктиш, «китайська модернізація є не що інше, як перенесення «зовнішнього» другого Китаю в його «природні» межі, створення «двох Китаїв» одного поряд з іншим, але в жодному разі не модернізація Китаю загалом, котрий являє собою, таким чином, досить таки діалектичне і практично незмішане сусідство «планової» патріархальної традиції і «ринкового» індустріального і постіндустріального модерна» [13]. І не можна не погодитися з дослідником, що інший спосіб синтезу цих «двох Китаїв» нікчемно малоімовірний.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конфуций. Лунь Юй. (Беседы и Суждения). URL: https://modernlib.net/books/konfuciy/lun_yuy/read
2. Абрамов В. А., Абрамова Н. А. Ценностный потенциал китайского «могущественного культурного государства» в проекциях глобального развития. М. : Восточная книга, 2014. 253 с.
3. Кобзев А. И. Философия китайского неоконфуцианства. М. : Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 2002. 606 с.
4. Переломов Л. С. Конфуций и конфуцианство с древности по настоящее время (V в. до н. э. – XXI в.). М. : Стильсервис, Институт Дальнего Востока РАН, 2009. 704 с.
5. Мартынов А. Конфуцианство. Этапы развития. Конфуций. «Лунь юй». СПб. : Азбука, Петербургское Востоковедение, 2006. 352 с.
6. Петруня О. Э. Перспективы сотрудничества Китая и ЕС в условиях столкновения их глобальных интересов на евразийском пространстве. *Евросоюз и Китай: проблемы и перспективы отношений*. М., 2012.
7. Гринин Л. Е., Коротаев А. В. Ближний Восток, Индия и Китай в глобализационных процессах. М. : Моск. ред. издательство «Учитель», 2016. 496 с.
8. Кобзев А. И. Понятийно-теоретические основы конфуцианской социальной утопии. *Китайские социальные утопии*. М. : Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1987. 312 с.
9. Торчинов Е. А. Пути философии Востока и Запада: познание запредельного. СПб. : «Азбука-классика», «Петербургское Востоковедение», 2007.

10. Иванченко Н. В. Идеологемы конфуцианства в современном китайском тексте. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2015. No 1 (43): в 2-х ч. Ч. II. С. 92–94. URL: https://www.gramota.net/articles/issn_1997-2911_2015_1-2_22.pdf
11. Benjamin I. Schwartz. *The world of thought in Ancient China*. The Belknap press of Harvard university press Cambridge, Massachusetts and London, 1985. 490 p.
12. Кучинская Т. Н. Социокультурная идентичность Китая в эпоху глобализации. *Вестник Бурятского государственного университета*. 2011. №14. С. 149–153.
13. Коктиш К. Современная китайская идентичность и европейские идеологемы. *Наше мнение*. 14 сентября 2007. URL: <https://nmnby.eu/news/analytics/1132.html>

REFERENCES

Confucius. *Lun Yu. (Conversations and Judgments)*. Retrieved from https://modernlib.net/books/konfuciy/lun_yuy/read [In Russian].

Abramov, V. A., Abramova, N. A. (2014). *The value potential of the Chinese "powerful cultural state" in the projections of global development*. Moscow: Vostochnaya kniga, 253. [In Russian].

Kobzev, A. I. (2002). *Philosophy of Chinese Neoconfucianism*. Moscow: Publishing company "Vostochnaya literatura" RAS, 606. [In Russian].

Perelomov, L. S. (2009). *Confucius and Confucianism from Antiquity to the Present (V century BC - 21st century)*. Moscow: Stilservis, Institute of the Far East, RAS, 704. [In Russian].

Martynov, A. (2006). *Confucianism. Stages of development. Confucius. "Lun yu"* SPb.: Azbuka, Peterburgskoye Vostokovedeniye, 352. [In Russian].

Petrunya, O. E. (2012). The prospect of cooperation between China and the EU in a clash of their global interests in the Eurasian space. *The European Union and China: Problems and Prospects for Relations*. Moscow. [In Russian].

Grinin, L. E., Korotaev, A. V. (2016). *Middle East, India and China in globalization processes*. Moscow: Mosk. ed. Publishing House "Uchitel'", 496. [In Russian].

Kobzev, A. I. (1987). *Conceptual and theoretical foundations of Confucian social utopia. Chinese social utopias*. Moscow: The main edition of the eastern literature of the publishing house "Nauka", 1987. 312 c. [In Russian].

Torchinov, E. A. (2007). *Ways of the philosophy of East and West: the knowledge of the beyond*. SPb. : "Azбуka-klassika", "Peterburgskoye Voskovedeniye", 2007. [In Russian].

Ivanchenko, N. V. (2015). Ideologems of Confucianism in the modern Chinese text. *Filologicheskiye nauki. Voprosy teorii i praktiki (Philological sciences. Questions of theory and practice)*. 2015. No 1 (43): V. II, 92-94. Retrieved from https://www.gramota.net/articles/issn_1997-2911_2015_1-2_22.pdf. [In Russian].

Benjamin, I. (1985). *Schwartz. The world of thought in Ancient China*. The Belknap press of Harvard university press Cambridge, Massachusetts and London, 490.

Kuchinskaya, T. N. (2011). Sociocultural identity of China in the era of globalization. *Vestnik Buryatskogo gosudarstvennogo universiteta (Bulletin of the Buryat State University)*, № 14, 149-153. [In Russian].

Koktish, K. (2007). Modern Chinese Identity and European Ideologies. *Nashe mneniye (Our opinion)*. September 14. Retrieved from <https://nmnby.eu/news/analytics/1132.html>. [In Russian].

Alla Usyk

Candidate of Philology Sciences (Ph. D.), Researcher H. Skovoroda Institute of Philosophy of NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine; e-mail: a.usyk@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4464-090X>

Tradition and identity in Chinese philosophy

Abstract

The article considers the peculiarities of the globalization process on the example of Chinese traditional culture. In particular, the author focuses on the issue relevant to modern philosophical discourse on the ways in which the nation combines the principles of cultural and social tradition with the world trends of postmodern industrial society. It is proved by the example of the Chi-

nese tradition that at this stage of China's development it is possible to successfully apply the positive tendencies of globalization in its national interests, in particular economic ones, without losing its cultural national identity. It is noted that at the end of the 20 century, in the face of external globalization threats and, at the same time, internal social and economic instability, the Chinese leadership was faced with the question of how to successfully and profitably combine everything Western "new" with its own cultural heritage. Under these conditions, China is developing its own path of development, which is to develop a new strategy for national and regional development, which aimed to both preserve the individuality of Chinese culture and modernize it. The author argues that the core of Chinese ethnic identity, their dissimilarity to any other culture, was Confucianism, which is a fundamental ethical and social doctrine that has shaped the social, cultural, moral and other values of the Chinese ethnic group for centuries. Confucian culture is based on the secular concept of a "noble husband", the bearer of the main moral qualities: justice and humanity. The author concludes that the fundamental principle of global processes in Chinese culture is to rely solely on national traditional mental images, which are forever stable, permanent and inviolable. It is argued that the current state of integration and innovation processes in Chinese society is based on an active search for ways and means of socio-cultural innovation against the background of economic and cultural globalization, the desire to modernize and industrialize its economy and society in order to develop its internal needs, based solely on the values of traditional culture.

Keywords: globalization, tradition, identity, integration, modernization, Chinese philosophy, Confucianism.